

**ĐẠI HỌC THÁI NGUYÊN
TRƯỜNG ĐẠI HỌC SƯ PHẠM**

NGUYỄN THỊ THANH MAI

**THƠ VIẾT CHO THIẾU NHI
CỦA MỘT SỐ TÁC GIẢ DÂN TỘC THIỂU SỐ
TIÊU BIỂU**

**LUẬN VĂN THẠC SĨ
NGÔN NGỮ VÀ VĂN HÓA VIỆT NAM**

THÁI NGUYÊN - 2015

**ĐẠI HỌC THÁI NGUYÊN
TRƯỜNG ĐẠI HỌC SƯ PHẠM**

NGUYỄN THỊ THANH MAI

**THƠ VIẾT CHO THIẾU NHI
CỦA MỘT SỐ TÁC GIẢ DÂN TỘC THIỂU SỐ
TIÊU BIỂU**

Chuyên ngành: VĂN HỌC VIỆT NAM

Mã số: 60 22 01 21

**LUẬN VĂN THẠC SĨ
NGÔN NGỮ VÀ VĂN HÓA VIỆT NAM**

Người hướng dẫn khoa học: PGS. TS CAO THỊ HẢO

THÁI NGUYÊN - 2015

LỜI CAM ĐOAN

Tôi xin cam đoan đây là công trình nghiên cứu của riêng tôi. Các số liệu, kết quả nêu trong luận văn là trung thực và chưa từng được công bố trong bất kỳ công trình nào khác.

Thái Nguyên, tháng 9 năm 2015

Tác giả luận văn

Nguyễn Thị Thanh Mai

LỜI CẢM ƠN

Để hoàn thành luận văn này, em nhận được sự giúp đỡ lớn nhất từ giáo viên hướng dẫn là PGS.TS. Cao Thị Hảo. Em xin gửi tới cô lời cảm ơn chân thành và sâu sắc. Cảm ơn cô đã cho em những chỉ dẫn khoa học quý báu trong việc triển khai luận văn. Cảm ơn cô đã đồng hành, động viên và giúp đỡ em!

Đồng thời, trong quá trình thực hiện luận văn em đã nhận được sự giúp đỡ của các thầy cô trong khoa Ngữ văn, Phòng Đào tạo trường ĐHSPT Thái Nguyên. Cảm ơn các thầy cô đã tận tình giảng dạy và hướng dẫn chúng em trong suốt quá trình học tập và nghiên cứu.

Em xin gửi lời cảm ơn tới các nhà thơ Dương Thuấn, Bùi Thị Tuyết Mai, Inrasara... đã nhiệt tình giúp đỡ em trong việc tiếp cận với tư liệu nghiên cứu. Em xin cảm ơn gia đình và bạn bè - những người đã động viên, giúp đỡ em trong suốt quá trình học tập và làm luận văn.

Thái Nguyên, tháng 9 năm 2015

Tác giả luận văn

Nguyễn Thị Thanh Mai

MỤC LỤC

LỜI CAM ĐOAN	i
LỜI CẢM ƠN	ii
MỤC LỤC	iii
MỞ ĐẦU	1
1. Lý do chọn đề tài	1
2. Lịch sử vấn đề	2
3. Đối tượng và phạm vi nghiên cứu	7
4. Nhiệm vụ nghiên cứu	7
5. Phương pháp nghiên cứu	8
6. Đóng góp của luận văn	8
7. Cấu trúc của luận văn	9
Chương 1: KHÁI QUÁT VỀ THƠ THIẾU NHI VÀ THƠ THIẾU NHI DÂN TỘC THIẾU SỐ VIỆT NAM THỜI KỶ HIỆN ĐẠI	10
1.1. Khái quát về thơ thiếu nhi Việt Nam	10
1.1.1. Khái niệm	10
1.1.2. Một số đặc điểm cơ bản của thơ thiếu nhi	13
1.2. Thơ thiếu nhi dân tộc thiểu số Việt Nam thời kỳ hiện đại	20
1.2.1. Diện mạo chung của thơ thiếu nhi dân tộc thiểu số Việt Nam thời kỳ hiện đại	20
1.2.2. Thơ thiếu nhi dân tộc thiểu số trong dòng chảy chung của thơ thiếu nhi Việt Nam	25
Tiểu kết chương 1	27
Chương 2: THƠ VIẾT CHO THIẾU NHI CỦA MỘT SỐ TÁC GIẢ DÂN TỘC THIẾU SỐ VIỆT NAM HIỆN ĐẠI NHÌN TỪ PHƯƠNG DIỆN NỘI DUNG	28
2.1. Khung cảnh thiên nhiên mang đậm dấu ấn miền núi dưới góc nhìn trẻ thơ	28
2.1.1. Thiên nhiên miền núi đặc trưng qua bốn mùa	28
2.1.2. Thế giới cây cỏ	37
2.1.3. Thế giới loài vật	41

2.2. Những nếp sống và sinh hoạt gắn bó với trẻ em dân tộc thiểu số	46
2.2.1. Cuộc sống còn nhiều khó khăn vất vả và niềm vui trẻ thơ trước những đổi thay trên quê hương	46
2.2.2. Những sinh hoạt phong phú, đặc sắc, giàu ý nghĩa văn hóa của trẻ em dân tộc thiểu số	51
2.3. Trẻ thơ dân tộc thiểu số với những ước mơ, trăn trở và khát vọng	59
2.3.1. Ước mơ được học tập, hiểu biết về thế giới muôn màu	59
2.3.2. Những trăn trở và khát vọng của trẻ thơ dân tộc thiểu số	63
Tiểu kết chương 2	67
Chương 3: THƠ VIẾT CHO THIẾU NHI CỦA MỘT SỐ TÁC GIẢ DÂN TỘC THIẾU SỐ VIỆT NAM HIỆN ĐẠI NHÌN TỪ PHƯƠNG DIỆN NGHỆ THUẬT	68
3.1. Ngôn ngữ mang sắc thái riêng	68
3.1.1. Ngôn ngữ thơ ngắn gọn, giản dị	68
3.1.2. Ngôn ngữ thơ giàu âm thanh, hình ảnh	72
3.1.3. Ngôn ngữ thơ mang đậm bản sắc dân tộc	75
3.2. Giọng điệu nghệ thuật.....	80
3.2.1. Giọng điệu trong sáng, hồn nhiên	80
3.2.2. Giọng điệu tinh nghịch, hóm hỉnh.....	83
3.2.3. Giọng điệu trữ tình, tha thiết	86
3.2.4. Giọng điệu suy tư, triết lý.....	89
3.3. Kết cấu độc đáo.....	92
3.3.1. Kết cấu tự sự.....	93
3.3.2. Kết cấu hỏi - đáp	96
3.3.3. Kết cấu chuỗi sự vật (sự việc)	97
Tiểu kết chương 3	100
KẾT LUẬN.....	101
TÀI LIỆU THAM KHẢO.....	104
PHỤ LỤC	

MỞ ĐẦU

1. Lý do chọn đề tài

1.1. Nằm trong dòng chảy của văn học Việt Nam, văn học dân tộc thiểu số là một “*tâm thổ cảm*” rực rỡ phản ánh tâm hồn, cuộc sống của 53 dân tộc thiểu số anh em trên đất nước ta. Với vẻ độc đáo riêng biệt, văn học dân tộc thiểu số đã góp phần tạo nên sự đa sắc, đa thanh cho nền văn học Việt Nam hiện đại và trở thành một bộ phận có vai trò, vị trí vô cùng quan trọng trong đời sống văn học. Diện mạo văn học Việt Nam hiện đại chỉ được nhìn nhận một cách trọn vẹn, đầy đủ khi bao hàm trong đó bộ phận văn học dân tộc thiểu số. Hay nói như nhà thơ Mai Liễu “*Đời sống văn học - nghệ thuật nước nhà không thể thiếu mảng văn học - nghệ thuật các dân tộc thiểu số*” [26, tr. 19]. Và điều này một lần nữa lại được khẳng định tại Nghị quyết Trung ương V (khóa VIII): “*Văn học các dân tộc thiểu số đã có bước tiến đáng kể. Đội ngũ những nhà văn hóa người dân tộc thiểu số phát triển cả về số lượng lẫn chất lượng đã có những đóng góp quan trọng vào hầu hết các lĩnh vực văn học nghệ thuật*”. Mặc dù có vai trò và vị trí quan trọng như vậy nhưng trên thực tế, những nghiên cứu về bộ phận văn học này còn chưa nhiều, chưa rộng rãi. Văn học dân tộc thiểu số chưa được quan tâm xứng đáng với vị trí của mình, “*ảnh hưởng của văn học nghệ thuật các dân tộc thiểu số còn khá mờ nhạt trong nhận thức và đánh giá của xã hội nói chung và của cả giới văn học nghệ thuật nói riêng*” [22, tr. 10]. Có lẽ chúng ta cần phải có sự nhìn nhận lại để có thể giới thiệu được cho đông đảo độc giả những đóng góp và thành tựu của bộ phận văn học này.

1.2. Trong những thập kỷ gần đây văn học dân tộc thiểu số Việt Nam hiện đại đã có nhiều khởi sắc. Điều đó thể hiện rõ ở việc các tác giả dân tộc thiểu số đã mở rộng đề tài và nội dung phản ánh để mang lại cho bộ phận văn học này “*một sức hấp dẫn riêng, vừa độc đáo trong nội dung phản ánh, vừa đặc sắc trong nghệ thuật thể hiện*” [46, tr. 14]. Một trong những phạm vi được nhiều tác giả dân tộc thiểu số quan tâm chú ý chính là mảng văn học viết cho thiếu nhi và đặc biệt là thơ viết cho thiếu nhi. Những thành tựu rực rỡ của nền văn học thiếu nhi Việt Nam phải kể đến mảng thơ viết cho thiếu nhi của các tác giả dân tộc thiểu số. Chúng ta có thể kể đến một số tên tuổi như: Dương Thuấn, Dương Khâu Luông, Lò Ngân Sủn, Inrasara, Bùi Thị Tuyết Mai, Nông Thị Ngọc Hòa... Các tác giả này đã dành một phần không nhỏ sự nghiệp sáng tác, thời

gian của mình để viết cho thiếu nhi. Đồng thời qua những trang thơ đó, họ đã phân nào khẳng định được vị trí, tên tuổi của mình trong nền văn học các dân tộc thiểu số nói riêng và trong nền văn học Việt Nam hiện đại nói chung. Lựa chọn đề tài “*Thơ viết cho thiếu nhi của một số tác giả dân tộc thiểu số tiêu biểu*”, chúng tôi hy vọng sẽ chỉ ra được những nét đặc sắc trong cách nhìn, cách cảm nhận, cách thể hiện rất riêng của các nhà thơ dân tộc thiểu số khi viết cho thiếu nhi, đồng thời thấy được sự đóng góp to lớn của họ đối với nền thơ ca thiếu nhi Việt Nam hiện đại.

1.3. Trong các giáo trình giảng dạy về văn học thiếu nhi, văn học trẻ em ở các trường đại học, cao đẳng có đào tạo giáo viên tiểu học hay giáo viên mầm non thì vấn đề văn học thiếu nhi dân tộc thiểu số chưa được quan tâm, chưa có chỗ đứng. Xuất phát từ thực tế đó, chúng tôi hy vọng sau khi luận văn “*Thơ viết cho thiếu nhi của một số tác giả dân tộc thiểu số tiêu biểu*” hoàn thiện bước đầu sẽ giới thiệu diện mạo của văn học thiếu nhi dân tộc thiểu số để từ đó có những nhìn nhận khách quan về mảng văn học đầy sinh động, hấp dẫn này. Đồng thời chúng tôi cũng mong rằng, luận văn có thể trở thành một tư liệu tham khảo hữu ích của sinh viên chuyên ngành Ngữ văn khi tìm hiểu về mảng văn học dân tộc thiểu số cũng như văn học thiếu nhi Việt Nam.

2. Lịch sử vấn đề

Văn học dân tộc thiểu số Việt Nam là một bộ phận quan trọng của nền văn học Việt Nam hiện đại. Bộ phận văn học này đang có những bước tiến đáng kể để khẳng định vị trí, vai trò của mình trong suối nguồn văn học dân tộc. Các tác giả dân tộc thiểu số bằng tài năng và tâm huyết của mình đã đưa nền văn học dân tộc trở về với quỹ đạo vốn có của nó trong đời sống văn học, góp phần quan trọng vào mục tiêu cao cả của Đảng ta là xây dựng một nền văn hóa Việt Nam tiên tiến, đậm đà bản sắc dân tộc.

Trong các công trình nghiên cứu chung về thơ dân tộc thiểu số Việt Nam hiện đại trên đáng chú ý là hai công trình: *Bản sắc văn hóa dân tộc trong thơ ca các DTTS Việt Nam hiện đại* (PGS.TS Trần Thị Việt Trung chủ biên) và *Văn học dân tộc thiểu số Việt Nam thời kì hiện đại - Một số đặc điểm* (PGS.TS Trần Thị Việt Trung - TS Cao Thị Hảo). Hai công trình nghiên cứu trên đã dựng lên tương đối hoàn chỉnh diện mạo của thơ dân tộc thiểu số Việt Nam hiện đại qua các giai đoạn phát triển cùng với những thành tựu và hạn chế nhất định. Đồng thời, các tác giả cũng đã đưa ra cái nhìn tổng thể, khái quát về những đặc điểm cơ bản của nền văn học dân tộc

thiếu số Việt Nam hiện đại nói chung trong đó có mảng thơ dân tộc. Riêng ở mảng thơ, người viết đã có cái nhìn khái quát và sự phân tích kỹ lưỡng về những nội dung chính được các tác giả dân tộc thiếu số đề cập đến trong thơ. Trong đó, nổi bật lên là hai đề tài chính: đề tài thiên nhiên và đề tài con người miền núi. “*Thơ của các tác giả dân tộc miền núi luôn luôn gắn liền với thiên nhiên, con người miền núi*” [46, tr. 173]. Còn ở đề tài thiếu nhi, do diện khảo sát tương đối rộng nên hai công trình trên mới chỉ nhắc đến một số tác giả có thơ viết cho thiếu nhi như Lò Ngân Sủn, Dương Thuần, Dương Khâu Luông mà chưa đi sâu, nghiên cứu cụ thể về vấn đề này....Như vậy, có thể thấy rằng đề tài thiếu nhi miền núi trong thơ dân tộc thiếu số vẫn chưa nhận được sự quan tâm, chú ý thích đáng của các nhà nghiên cứu, phê bình văn học. Đã có những công trình nghiên cứu đề cập đến vấn đề này nhưng vẫn ở góc độ hạn chế, chủ yếu chỉ tập chung nhiều ở sáng tác của hai nhà thơ dân tộc Tày Dương Thuần và Dương Khâu Luông mà chưa có cái nhìn hệ thống, khái quát về đề tài này.

Lã Thị Bắc Lý trong *Giáo trình văn học trẻ em* đã có nhận xét khái quát về văn học thiếu nhi miền núi “*ngày càng phát triển và ghi nhiều thành tựu với các tác phẩm tiêu biểu*” [18, tr 18]. Trong đó, tác giả đã nhấn mạnh đóng góp quan trọng, nổi bật của nhà thơ Tày Dương Thuần đối với mảng thơ thiếu nhi: “*Dương Thuần với hàng loạt bài thơ viết về con người và mảnh đất vùng cao đã làm cho người đọc càng hiểu và yêu mến hơn sự hồn nhiên mộc mạc và đời sống tâm hồn chất phác mà biết bao nghĩa tình gắn bó với cách mạng của đồng bào, nhất là của các em dân tộc thiếu số phía Bắc.* Năm 2010, *Tuyển tập thơ Dương Thuần viết cho thiếu nhi* được xuất bản song ngữ (tiếng Kinh và tiếng Tày) đã làm phong phú cho mảng văn học viết về đề tài miền núi của văn học thiếu nhi Việt Nam” [18, tr 18]. Khẳng định, đề cao vai trò của thơ thiếu nhi Dương Thuần đối với nền văn học thiếu nhi Việt Nam, trong bài viết *Cảm nhận về văn học thiếu nhi thế kỷ XXI*, tác giả cũng đưa ra nhận xét tinh tế về nội dung cũng như cảm hứng thơ thiếu nhi của Dương Thuần: “*đó là một thế giới trẻ thơ cùng thiên nhiên vùng cao hết sức sống động. Đó là cỏ cây hoa trái muôn sắc màu, là tiếng suối reo, là hòn sỏi thần kì, là tiếng hò sấm bắn, là một làn khói sớm với mùi thịt nướng, là những phong tục tập quán huyền thoại làm mê đắm lòng người... Cảm hứng bao trùm trong những vần thơ anh viết cho trẻ con là tình yêu tha thiết với bản Hòn, với núi rừng Bắc Kạn. Dương Thuần đã làm sống dậy cả một nền văn hóa Tày*” [43].

Trong “*Lời giới thiệu Tuyển tập thơ thiếu nhi*” (2010) của Dương Thuần, nhà nghiên cứu phê bình văn học Chu Văn Sơn đã đưa ra nhận xét, khái quát chung về thế giới nghệ thuật trong thơ thiếu nhi của Dương Thuần. Tác giả gọi đó là một “*khu vườn thiếu nhi*” mà ở đó nhà thơ “*đã mở mang, đã khai phá bao nhiêu năm, nâng niu từng tác đất, tỉ mẩn với từng lối đi, từng con suối, từng mỏm đá, từng góc núi, gieo trồng ở đây đủ những loại cây cỏ của quê hương, chăm nuôi đủ những loại chim thú của đồng rừng mình, dựng lên đủ những khu vui chơi, lễ hội của dân tộc mình... Vào đây các cháu có thể ngắm bao nhiêu là hoa, nếm bao nhiêu là quả, nghe thổi khèn, nghe hát ru, nghe cô tích, rỗi chơi ném còn, ném thia lia, đánh quay, đánh yến, chơi bập bênh, chơi đu, cưỡi ngựa, bắn nỏ, đi săn trong núi, bơi thuyền trên sông Năng, đi câu cá và ngắm cảnh hồ Ba Bể...*”[33].

Tác giả Vân Thanh - một nhà nghiên cứu luôn tâm huyết, trăn trở với vấn đề văn học thiếu nhi cũng đưa ra nhận định về thơ thiếu nhi Việt Nam. Mặc dù không đề cập cụ thể đến thơ thiếu nhi của các nhà thơ dân tộc song tác giả cũng chỉ ra thành công đạt được của thơ thiếu nhi nói chung có sự góp sức của các nhà thơ thiếu nhi dân tộc như Dương Thuần: “*Từ những năm 90 trở lại đây thơ viết cho các em thật sôi nổi. Trong đó nổi lên những tác giả sớm có phong cách riêng như Nguyễn Hoàng Sơn với **Dắt mùa thu vào phố, Bờ ve ran** của Mai Văn Hai, **Cưỡi ngựa đi săn** của Dương Thuần... Các nhà thơ trên đã làm sống hẳn vùng thơ cho các em*”[43, tr 214].

Vấn đề thơ thiếu nhi của nhà thơ Dương Thuần cũng được đề cập khá kỹ trong khóa luận tốt nghiệp *Thơ viết cho thiếu nhi của Dương Thuần* của Mai Việt Hồng. Trong khóa luận này, thơ viết cho thiếu nhi của Dương Thuần được khảo sát qua các khía cạnh: thế giới thiên nhiên miền núi, thế giới tuổi thơ miền núi, những bài học đầu tiên về cuộc sống trong thơ. Trong đó, tác giả khóa luận đã đặc biệt đi sâu tìm hiểu thiên nhiên trong thơ Dương Thuần dưới con mắt trẻ thơ, “*thiên nhiên miền núi trong thơ Dương Thuần thật đẹp và thơ mộng, luôn gắn bó hài hoà với cuộc sống con người*”[3, tr.68]. Từ sự khẳng định đó, Mai Việt Hồng đã khám phá thiên nhiên trong thơ thiếu nhi của Dương Thuần trên ba phương diện chính: *Bức tranh bốn mùa, Thế giới cây quả, hoa lá và Thế giới loài vật*. Bên cạnh đó, thế giới tuổi thơ miền núi trong thơ Dương Thuần với “*cuộc sống lao động, học tập khó khăn, vất vả*” cùng